

GIEDRĖ ŠMITIENĖ

Gyvenimo taktika ir jos kritika. Alfonso Nykos-Niliūno tekstų skaitymas

Anotacija: Arūnas Sverdiolas yra rašęs apie Alfonso Nykos-Niliūno gyvenimo projektą. Šiame straipsnyje imamasi kalbėti apie jo gyvenimo taktiką. Projektu metama priešais, numatoma ir formuojama ateitis, tuo tarpu taktika yra panirusi į savo dabartį, į kasdienį veikimą. Niliūnišku projektu kuriama savastis, o taktika veikia nebrėždama ribos tarp veikiančio asmens ir susiklostančios situacijos.

Taktikos tyrimas, apimantis Nykos-Niliūno poeziją ir dienoraščius, iškelia išėjimo motyvą kaip esminį nuo pirmųjų poeto tekstų ir parodo jį kaip autobiografiškai pagrįstą besikartojantį veiksma.

Raktažodžiai: gyvenimo taktika, išėjimas, namai, Vakarų Europos trauka, Alfonsas Nyka-Niliūnas.

Prieiga ir objektas

Arūnas Sverdiolas yra rašęs apie Nykos-Niliūno gyvenimo projektą¹. Remdamasis poeto dienoraščiais, jis atskleidė nuolatinės Nykos-Niliūno pastangos sąmoningai suvokti ir formuoti save patį. Šios pastangos Sverdiolo matomos ne tik sau poeto keliamuose reikalavimuose, ateities numatymuose, savęs apibūdinimuose, bet ir Nykai-Niliūnui ypač būdingame „paseistiniame ir retrospekciname projektavime, perkeliančiame savosios egzistencijos centrą į vieną ar kitą autobiografinės praeities tarpsnį.“² Svarbu yra tai, kad įvairialypiai projektavimai filosofo parodomi kaip veiksnūs – kreipiantys gyvenimo tėkmę ir veikiantys patirties pobūdį. Tokiu būdu ir visas gyvenimas atskleidžiamas ne kaip savaimė

1 Arūnas Sverdiolas, „Alfonsas Nyka-Niliūnas: gyvenimo projektas“, *Darbai ir dienos*, 2015, Nr. 64, p. 49–75.

2 *Ibid.*, p. 49.

tėkmė, bet kaip tam tikras autorinis kūrinys. Polinkis ir gebėjimas projektuoti išties yra viena iš pagrindinių dienoraštyje matomų asmens ypatybių, kurią Sverdiolas savo straipsniu padeda išsamiai suvokti.

Šiame straipsnyje bus kalbama apie *gyvenimo taktiką*. Projektu metama priešais, numatoma ir formuojama ateitis, tuo tarpu taktika yra panirusi į savo dabartį, į kasdienį veikimą. Ji kur kas mažiau tematizuota, mažiau sistemiška, mažiau koherentiška. Niliūnišku projektu kuriama ir kultivuojama savastis, tuo tarpu taktika veikia nesiremama asmens autonomija, nebrėždama ribos tarp veikiančio asmens ir jį supančio pasaulio. Dargi priešingai, taktika, kaip rašo Michelis de Certeau, iš esmės remiasi *kitu* – susiklostančias aplinkybes ar įvykius paverčia savomis galimybėmis³. Tuo ji iš esmės yra laikiška ir neįsitvirtinanti erdvėje. Taktika sieja heterogeniškus interesus bei norus ir rodosi sprendimais, stokoja visumos matymo, bet suvokia situacijas iš arti, neišdėsto asmens pajėgumų, bet juos tinkamai naudoja žaidybiškai keisdama galios santykius. Tad suvokimas, kūrybiškumas, net refleksyvumas taktiniam veikimui yra iš esmės būdingi⁴.

Nepaisant anksčiau išryškintų skirtumų, tai, kas Sverdiolo pavadinta projektu, ir tai, kas šiame straipsnyje tiriama kaip taktika, nėra nei priešingi, nei aiškia riba vienas nuo kito atskiriami dalykai. Tai veikiau skirtingos to paties

3 Michel de Certeau, *The Practice of Everyday Life*, translated by Steven Rendall, Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988, p. 36–37.

4 Klaidinga būtų manyti, kad įprastą taktikos ir strategijos sąvokų porą šiame straipsnyje keičia taktikos ir projekto pora. Čia pasitaikantis sugretinimas nėra metodologinis sprendimas. Jis kyla iš Nykos-Niliūno tyrimų istorijos. Sverdiolas gyvenimo projekto sąvoką pasirinko siekdamas kuo tiksliau įvardinti tai, ką mato dienoraščiuose. Šiame straipsnyje gyvenimo taktikos sąvoka pasirenkama norint atskleisti nežymų asmens veikimą kasdienės praktikos sprendimais. Sąvokos gretinamos matant, kad jos atskleidžia artimus ir kartu besiskiriančius gyvenimo formavimo(si) dalykus. Veikiausiai Sverdiolo naudojama projekto sąvoka turėtų dalį strategijos bruožų, bet nėra tikslo Nykos-Niliūno tyrimus sutalpinti į taktikos ir strategijos sąvokų poros lauką.

De Certeau, aiškindamas kasdienės praktikos taktiką, savitai permąsto ir strategijos sąvoką (Michel de Certeau, *op. cit.*, p. xviii–xx, 29–60). Galvojant apie šio į taktiką sutelkto straipsnio metodologiją, svarbu pastebėti du dalykus. Pirmas, ilgamečių grupinių kasdienės praktikos tyrimų laiku de Certeau dėmesys buvo sutelktas išskirtinai į taktiką, siekiant parodyti jos savarankišką reikšmę, nes ji buvo nepripažįstama kaip motyvuota, galinti turėti savo logiką ir netematizuotus siekius. Antras dalykas, de Certeau atskyrė taktikos ir strategijos tyrimus, nes nelaike jų viena kitai pavaldžiomis, o juo labiau turinčiomis hierarchinį ryšį. Jis suprato jas kaip atskirus veikimo būdus, kurie, aišku, gali persipinti ar įtakoti vienas kitą. Tai yra svarbus argumentas šiam straipsniui, kuris laikosi taktikos plotmės.

asmens reiškimosi plotmės, riba tarp kurių yra pralaidi – šios patirties plotmės veikia ir net pereina viena į kitą⁵. Metodologinis jų atskyrimas padeda išryškinti vienalaikius patirties dėmenis ir kartu nurodo daugialypį sintetinį jos pobūdį.

Kalbėjimas apie taktiką poezijoje kiek netikėtas, tačiau Nykos-Niliūno tekstuose, ypač poetiniuose, kalbantysis nuolat veikia (tai dar kartą patvirtina, kad jo poezija iš prigimties naratyvi). Taktika pasirenkama kaip tyrimu stebima plotmė. Tai sprendimas nukreipti dėmesį į *nežymų kasdieniam gyvenimui būdingą, nuo situacijų neatskiriamą veikimą*. Tokiam tyrimui pasirenkant taktikos sąvoką, iš karto pasakoma, kad nežymus kasdienis veikimas, nepaisant jo neryškumo, matomas kaip interpretuojantis, perkuriantis, formuojantis. Kasdienio veikimo taktikoje nerasime tikslų ir sėkmingo ar nesėkmingo judėjimo jų link, tik pastebėsime, kad kažkas pasikeitė, ir retrospektyviai galėsime ieškoti, kaip ir kuriuo metu tai atsitiko⁶. Taktinio veikimo „tamsumas“, panirimas į veiksmus leidžia aptinkamas intencijas ir siekius laikyti pirminiais. Taip suprantamas kasdienio gyvenimiško veikimo klausimas yra artimas fenomenologijai, straipsnyje remiamasi ne viena fenomenologinės antropologijos įžvalga.

Atliekant šį tyrimą, Nykos-Niliūno tekstai skaityti chronologine seka, t. y. ne pagal rinkinius, bet pagal parašymo datas, įtraukiant ir išlikusius rankraštinius variantus. Beje, poetas buvo akivaizdžiai dėmesingas eilėraščių datoms, apgalvojančias jų žymėjimą, grąžinantis datas jų neturėjusiems pirmojo rinkinio eilėraščiams. Į eilėraščių seką įterpti ir dienoraščių fragmentai, taip sudarant visų išlikusių tekstų chronologinę išklotinę. Toks skaitymas, artimas genetinei metodologijai, atskleidžia tekstų tarpusavio ryšius ir iškelia rašantį asmenį, kuris juos visus sieja.

Šis straipsnis sutelktas į ankstyvuosius poeto tekstus, rašytus Lietuvoje bei Vokietijoje, ir tik iš dalies siekia gyvenimo JAV pradžią. Šiuo laikotarpiu tyrimas ribojasi pirmiausia dėl darbo apimties, bet taip pat dėl ypatingo šio Nykos-Niliūno gyvenimo tarpsnio intensyvumo, kai savaimingai susiklosto pagrindinės poeto nuostatos ir taktikos.

5 Vėlyvojo Edmundo Husserlio fenomenologija neatrigoja sąmoningai suvokiamų ir „nesuvo-
kiamų“ dalykų, laikydama juos akivaizdžiais, bet skirtingu laipsniu. Taip pat atskleidžia jų
tarpusavio poveikius, nuolat vykstančias aktyvias bei pasyvias sintezes. (Žr. Jagna Brudzińska,
„Depth phenomenology of the emotive dynamic and the psychoanalytic experience“,
*Founding Psychoanalysis Phenomenologically. Phenomenological Theories of Subjectivity and
the Psychoanalytic Experience*, ed. Dieter Lohmar and Jagna Brudzińska, Phaenomenologica
vol. 199, Dordrecht: Springer, 2012, p. 23–52.)

6 Plg. Michel de Certeau, *op. cit.*, p. xii–xiv.

Pirminė intencija

Šis tyrimas neprasidėjo mintimi apie taktikos plotmę. Grįžus prie Nykos-Niliūno tekstų po daugiau kaip dešimties metų⁷, jų sudėtingumas buvo akivaizdus nepaisant malonaus atpažinimo jausmo. Tai poezija, kuri ir ją žinant kažkokiū būdu lieka uždara. Ji pagrįstai laikoma hermetiška ir perpildyta kultūros vaizdiniais. Tad pirmoji grįžimo intencija buvo rasti Nykos-Niliūno poezijoje tekstus, vietas, eilutes, kurios būtų atviros, t. y. priešingos hermetiškumui. Atviros egzistenciškai, t. y. leidžiančios per konkretų asmenį „patekti“ į tekstus. Be poetinės vaizdinijos hermetiškumo, Nykos-Niliūno kūrybai būdingas ir priešingas dalykas – jos fenomenologiškumas, poetikos vystymas iš dėmesingumo patirčiai ir jos būdams, iš atidumo juslinio suvokimo judesiams. O be to, anot paties poeto, jo poezija yra „ortodoksiškai tiksli, nieko nenuslepianči mano autobiografija“⁸. Visa tai leido tikėtis atvirų, asmeniškai motyvuotų teksto vietų.

Išskirti du sakiniai, nebūdingi, tiesūs ar net tiesmuki: „Aš palikau tave“ (iš „Ištikimybės elegijos“) ir „Aš norėčiau, kad mudu gyventumėm šiaurėje“ (iš eilėraščio, pavadinto šia eilute). Mintis kalbėti apie gyvenimo taktiką kilo iš jų kaip aplinkkelis, galintis į juos atvesti. Taktikos tyrimu siekiama atskleisti du dalykus: išėjimą kaip situacijas interpretuojantį ir perkuriantį taktinį veiksma pirmisiais dviem skyriais ir tamsius, neperregimus traukos išeiti motyvus trečiuoju. Ir tik tada bus grįžtama prie atvirųjų sakinių.

Išėjimas. Ankstyvieji eilėraščiai iki 1944-ųjų

Senokai yra pastebėta, kad išėjimas iš namų yra vienas iš ankstyvųjų Nykos-Niliūno tekstų motyvų. Apie tai yra rašiusi Dalia Satkauskytė⁹ ir kiti. Nepaisant šio bendro žinojimo, teminė ankstyvųjų tekstų revizija nustebino: retas eilėraštis šio motyvo neturi. Iš karto reikia pasakyti, kad išėjimas Nykos-Niliūno poezijoje daž-

7 Giedrė Šmitienė, *Kalbėti kūnu. Fenomenologinė Alfonso Nykos-Niliūno kūrybos studija*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007.

8 Alfonsas Nyka-Niliūnas, *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir papildymai 1940–2000*, Vilnius: Baltos lankos, 2009, p. 240.

9 Dalia Satkauskytė, *Lietuvių poezijos kalbinė savimonė: raidos tendencijos*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996, p. 61–63.

nai išryškėja per grįžimo motyvą. Tačiau grįžimas jo kūryboje visada remiasi išėjimu kaip būtina sąlyga. Taip grįžimo eilėraščiai patenka į išėjimo taktikos lauką.

Patys ankstyviausi į rinkinius patekę Nykos-Niliūno eilėraščiai yra iš 1937 m. Simboliška, kad vienas iš jų (o jie yra trys) – „Sūnaus palaidūno poema“:

O troškuly! O džiaugsme klysti,
Ištroškus bėgti nuo versmės
Ir nežinoti žodžio grįžti,
Ir neieškot kitos prasmės!

O džiaugsme nuostabus prarasti

Namus! Nesvaigt tylos nuodais! (išskirta cituojant – GŠ)

„Sūnaus palaidūno poema“, IV¹⁰

Šiame skyriuje susitelkiama į tekstus iki 1944 m. vasaros, t. y. Nykos-Niliūno pasitraukimo iš Lietuvos laiko. Ši riba yra svarbi, nes manoma, kad iki jos išėjimo tema kyla iš asmeninės, vidinės motyvacijos. Ne aplinkybės, bet pats asmuo yra jos šaltinis. Taigi, kaip asmeninis, išėjimo motyvas ankstyvojoje poezijoje išplėtojamas įvairiaisiais būdais ir mastais. Tema išbandoma kalbant ir apie save, ir apie kitą – įvardijamą *tu*, *jis* ar net *jie*¹¹. Tai leidžia kalbančiajam sutapti su išėjimu arba iš šalies stebėti išeinančius ir grįžtančius, tačiau išėjimo reikšmė nuo to beveik nesikeičia. Išėjimai eilėraščiuose yra skirtingi ir savo užmojais bei laiko apimtimis: nuo išėjimo pro duris, išėjimo į laukus iki išvykimo kuriam ar visam laikui. Nepaisant užmojo, visi išėjimai yra vienodai intensyvūs ir reikšmingi. Toks platus, įvairialytis motyvo varijavimas rodo, kiek ir kaip jis buvo rašantįjį apėmęs.

Kad išėjimo motyvas kyla iš tam tikros patirties, aiškiausiai rodo dienoraščiai. Bandydamas rasti ankstyviausią savęs paties atsiminimą, kalbantysis prisimeną save, norintį pažiūrėti pro langą, o tai padarius, – peržengti namų slenkstį. Kitoje vietoje pasakojama, kaip jautėsi pirmą kartą „ištrūkęs“ į laukus: „einu

10 Alfonsas Nyka-Niliūnas, *Eilėraščiai 1937–1996*, Vilnius: Baltos lankos. 1996. Toliau cituojant iš šios rinktinės nurodomas tik eilėraščio pavadinimas.

11 „*Tu išeini* [...] / širdis nušvinta lyg galingas švyturys“ („Kai ilgstančiom naktim audra“); „*Ir jis panorą grįžti*. [...] / Išeidamas iš vazos tepasiėmė kelis žolynus / Papuošt gimtiam namam“ („Pavasario antistrofa“); „*Jie vėl* [...] / *Išeina*, nes kelionė amžina“ („Laimingi žmonės“) (išskirta cituojant – GŠ).

dobilais, kraujažolėmis ir aukšta žole apaugusia tarplaukio ežia Paperšos link, totaliai ir neatskiriamai įsijungęs į gamtą [...], kaip *nugalėtojas pergalės eisenos priekyje...* Tai buvo pirma ir paskutinė *tokio masto pergalė* mano gyvenime“ (išskirta cituojant – GŠ) (1954 lapkričio 28)¹². Beje, patys namai, sakoma įrašė, jį išeinantį bandę sulaikyti, minima tokia jų „strategija“, kurią kalbantysis savo veikimo taktika pergudrauja. Suaugusiojo akimis žiūrint, kasdienis, buitinis išėjimas vaiko išgyvenamas kaip pergalė, kaip pakiliausia gyvenimo akimirka. Ši patirtis bent iš dalies atpažįstama „Vasaros simfonijoje“ ir ypač „Pavasario simfonijoje“, kuri, anot Nykos-Niliūno, ir yra jo autobiografija iki devynerių (1950 kovo 16).

Bet vieną kartą – tu žinai, kaip laikas kambario
vienatvėj merdi –
Pravėriau uždraustas namų duris:
Padangėj blaškėsi galingas beržas,
Tarsi norėdamas pakilti ir išskrist,
O aš stovėjau kaip mažytis taškas prieš bedugnę erdvę
Ir pirmą kartą nenorėjau grįžt
(Nes nieks pasaulyje nebuvo dar manęs pavergęs).

„Pavasario simfonija“, III

Laukai – kalvoti ir lygūs – yra esminė Lietuvos kraštovaizdžio dedamoji, sudaranti savitas galimybes erdvinei patirčiai. Nykos-Niliūno išėjimo iš namų poezija atskleidžia savitą laukų neapbrėptumą ir kartu specifinį savęs jutimą laukų erdvėje.

Dienoraščio įrašuose, kaip ir „Pavasario simfonijoje“, išėjimas visų pirma yra intencionalus, į atsiveriančią erdvę nukreiptas veiksmas. Tačiau yra eilėraščių, kuriuose išėjimo intencionalumą, norą *išeiti į* pakeičia stipriai išreikštas troškimas *išeiti iš*.¹³

12 Čia ir toliau nurodant datą cituojama iš: Alfonsas Nyka-Niliūnas, *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*, Vilnius: Baltos lankos, 2002.

13 Tai, kad tokia troškimo *išeiti iš* namų patirtis išsakoma tik eilėrašciais, pirmiausia kelė mintį, kad ji yra vedama literatūrinės patirties ir skatinama paties rašymo veiksmo. Tačiau ilgainiui pastebėjus, kaip Nykos-Niliūno poezijos ir dienoraščių žanruose išsiskaido atskiri patirties niuansai ir iš to suvokus, kad ne visada lengva pasakyti, kuris iš šių žanrų yra autobiografiškesnis, teko pripažinti abiejų motyvų – *išėjimo iš* ir *išėjimo į* – patirtinį lygiagretumą ir lygiavertiškumą.

Tikrai man reikia eit iš čia,
 Nes aš nebegaliu ilgiau pakelti
 Dalgio ir langinių dialogo,
 Kurie be atvangos jau daugel metų
 Mane mokina išminties.
 „Sapnai išvykstančiam iš namų“, III

Į akis krenta tai, kad santykis su namais yra lyg ir prieštaringas. Cituotame fragmente aiškiai pasakoma, kad jie yra nepakeliami, tačiau čia pat yra tapatinami su išmintimi („Sūnaus palaidūno poemoje“ – su versme ištroškusiems), dar daugiau, tik namuose kalbantysis jaučiasi esąs visas¹⁴, vadinasi, namai jį atitinka, sudaro palankias sąlygas jam skleistis.

Tegu ateina lapkrity į mano
 Tuščių ir nesuteptą buveinę:
Kitur aš gyvenu ne visas. (išskirta cituojant – GŠ)
 „Sapnai išvykstančiam iš namų“, III

Beje, labai panašiai formuluojama ir dienoraštyje. 1939 m. grįžus namo vasaros atostogoms rašoma: „dabar aš esu visas ir tikrai gyvenu“ (birželio 14). Bendrai dienoraštyje daugybė įrašų apie namuose patiriamą „absoliutų tikrumą“ ir juntamą paprasto gyvenimo tobulumą – „gyvenau tobulai, kaip dobilas žydi tobulai, kaip saulė teka tobulai, kaip akmuo dirvoje į nieką nekreipia dėmesio tobulai“ (1938 liepos 30). Tad kodėl vis dėlto išeinama iš namų?

Bendrai mąstant, išėjęs iš namų kalbantysis atsiduria kelyje. Keliai ir takai – tai sena tarpkultūrinė santykių metafora. Vadinasi, kalbantysis patenka į audinį, kuris jungia dalykus. Išėjimas sudaro sąlygas laisvai kilti santykio klausimui – santykio su tuo, kas paliekama, ir su tuo, kur einama.

Santykių klausimas kaip pamatinė egzistencinė problema, anot fenomenologo antropologo Michaelo Jacksono, susideda iš dviejų sandų: poreikio ir būtinybės jausti tapatumą su savaisiais ir kartu nenorėjimo ir negalėjimo sutapti iki

14 Šio eilėraščio rankraštyje vietoje ‚buvėinės‘ randame ‚gimus namus‘ (ten pat taisytus į ‚tuščius namus‘). Ir paskutinė eilutė dar ryškesnė: ‚Kitur aš gyvenu *tikrai* ne visas‘ (išskirta cituojant – GŠ). Maironio lietuvių literatūros muziejus, GEK 80295, Alfonso Nykos-Niliūno fondas, rankraštinė knyga *Dainos apie mane, vaikystę ir daiktus, kurie buvo mano draugai*.

galo¹⁵. Toks dvipoliškumas kelia nuolatinę įtampą, tačiau Jacksono jis matomas ne tik kaip neišvengiamas, bet ir kaip *conditio per quam*¹⁶. Pusiausvyros tarp bendrumo ir atskirumo pažeidimas veda į susvetimėjimą ir netektį. Tad vien priklausydamas gali susvetimėti ir netekti lygiai taip, kaip atsiskirdamas ir palikdamas. Įtampa tarp priklausymo ir skyrimosi veikiama tik nesibaigiančiomis, diena iš dienos besitęsiančiomis derybomis.

Išeidamas iš namų, kaip parodo Satkauskytė, kalbantysis išsivaduoja iš jų tylos¹⁷ ir įgyja kalbą, pats sau atverdamas savo atskiro balso galimybę¹⁸. Tyla šiuo atveju veikia kaip priklausymo būdas, kaip jungianti ir bendrinanti. Tuo tarpu kalbėjimas išskiria ir individualizuoja. Įdomu, kad namai ankstyvuosiuose dienoraščiuose lygiai taip susiję su tyla: grįžęs namo kalbantysis, galima sakyti, praranda kalbą. 1939–ųjų vasarą, mėnesį nerašęs dienoraščio, pasižymi, kad kalba tik profanuotų tai, ką išgyvena, gal net būtų šventvagiška – „Tyla iškalbingesnė už žodžius“ (1939 rugpjūčio 24)¹⁹.

Kalbėdamas apie išėjimą, Nyka–Niliūnas nuo pat kūrybos pradžios temati-zuoja intersubjektyvių santykių klausimą, jį įsisąmonina, aktyvina, daro apimlų ir kartu kuria ganėtinai laisvas santykių formas. Plėtodamas išėjimo motyvą, jis kuria *kelią*, t. y. stabilią galimybę išeiti ir grįžti.

Girdimas šauksmas išveda iš namų (ankstyvuosiuose eilėraščiuose neįvardijama kitos išėjimo priežasties), bet šauksmas (durų, langų, svirties, sodų etc.) kviečia ir grįžti. Būtent išėjimas yra judesys, kuris sudaro sąlygas girdėti namus, juos išryškina. Išeidamas kalbantysis neabejoja, kad anksčiau ar vėliau į juos grįš, kad namai jo lauks ir jį priims. Iš 1937 m. yra ne tik „Sūnaus palaidūno poema“, bet ir eilėraštis „Katė“, kuris ganėtinai glaudžiai susijęs su pačiu pir-

15 Michael Jackson, *Minima Ethnographica. Intersubjectivity and Anthropological Project*, Chicago, London: The University of Chicago Press, 1998, p. 16–17.

16 *Ibid.*

17 Plg.: „Namuos taip tylu. O tyla begalinė! / Tyliai vysta lentynoje vazos gėlių.“ („Mandolina“), „Duris paliksiu uždarytas. Netrikdysiu / Namų tylos ir eisiu / Laukais, ieškodamas tiesos“ („Sapnai išvykstančiam iš namų“, I).

18 Dalia Satkauskytė, *op. cit.*, p. 63.

19 Plg. „Bet laikas buvo toks tobulai pilnas, taip nepakartojamai užpildytas tuo, ką būtų galima pavadinti absoliučiai tikru ir betarpišku paprastos, bet kartu ir neaprepiamai gilios ir plačios kasdienybės išgyvenimu, jog *griebtis žodžių, tuo labiau rašto*, jai išreikšti, būtų buvęs gamtinės rimties *pažeidimas*. (Išskirta cituojant – GŠ)“ (1938 liepos 30). Kartais, beje, net ir skaitymas Nemeikščiuose juntamas kaip nereikalingas „Žinau, kad dar negreit pradėsiu skaityti, nes dabar aš esu visas ir tikrai gyvenu“ (1939 birželio 14).

muoju dienoraščio įrašu. Abu kalba apie grįžimą namo nakties metu, kai pirmoji sutinka katė ir kai grįžus „džiaugsmu užsidega sienos ir lubos“. Palikta namų erdvė kalbančiojo laukia, jį gaubia ir glaudžia. Tai santykis, persikeliantis iš vieno grįžimo eilėraščio į kitą.

Išėjimo motyvas atskleidžia gyvenimo taktiką, kuria išvengiama tapatumo namams ir kartu užmezgamas su jais giluminis ryšys. Išsiskyrimų ir susitikimų pulsavimas nuo pat kūrybos pradžios tampa vienu pagrindinių poetinės ir bendrai gyvybinės energijos šaltinių.

Jacksono požiūris į tarpusavio santykius, arba intersubjektyvumą, apima ne tik artimuosius tiesioginius žmonių ryšius. Tuo pačiu būdu, anot jo, veikia asmens ir bendrijos/tradicijos, atskirumo ir universalumo, vietiskumo ir globalumo santykiai. Tad ir Nykos-Niliūno poezijoje plėtojant išėjimo iš namų motyvą kartu latentiška išsikeliama ir kur kas platesni klausimai.

Išėjimas 1944-aisiais

Šio skyriaus pavadinimas pirmiausia nurodo į tiriančiojo sąmonę, kuriai 1944 m. riba Nykos-Niliūno biografijoje atrodo esminė. Nurodo ir iš karto užklausia, ar tokia išankstinė nuostata atitinka tekstuose esančią patirtį.

Pirmiausia reikia pasakyti, kad peržiūrint 1944 m., o ir visus karo laiko Nykos-Niliūno tekstus, niekur nerasime įrašų, kuriais būtų ieškoma atsakymo, kaip sudėtingu istorijos laiku elgtis, ką ir kodėl rinktis. 1944-ųjų birželio 30 dieną, frontui vis labiau artėjant prie Vilniaus, Nyka-Niliūnas su draugais išvyko į Kauną. Tačiau išvakarėse dėdamasis daiktus išvykimu abejojo. Tame pačiame bute gyvenęs jo draugas buvo bemaž įsitikinęs, kad Nyka-Niliūnas grįš, kad traukiasi tik laikinai ir tik iš Vilniaus²⁰.

Kad apsisprendimo klausimas tvyrojo ore, galėtume manyti nebent iš įrašų apie kitus tomis vasaros dienomis sutiktus žmones. Beveik ties kiekvienu sutiktuoju dienoraštyje pažymima, ką šis ketina daryti. Užsirašydamas, kad aplankė kunigą Alfonsą Lapę, kartu pasižymi, kad jis žada pasilikti savo vietoje, kad ir kas beatsitiktų (1944 liepos 4). Ant Kauno laiptų sutikęs Bronių Krivicką, užsirašo, kad šis bandysiąs grįžti į tėviškę ir kad „Vakarai, tokie, kokie jie dabar yra,

20 Giedrės Šmitienės pokalbis su Stasiu Čipkumi, 2019 07 07, Vilnius.

jo visiškai netraukia“ (1944 liepos 6). O šokėja Bronė Kriukelytė reikalauja greičiau būti siunčiama į Vieną, nes ten gyvena jos artimiausia draugė (1944 liepos 4). Į Vieną ketina trauktis ir atsitiktinai gatvėje sutiktas Julius Kaupas (1944 liepos 1).

Frontui pasiekus Kauną, Nyka-Niliūnas vėl traukiasi: susidėję kuprines, su Vincu Kazoku pėsti išeina vakarų kryptimi. Kelyje tarp Kauno ir Tauragės jiedu užtrunka beveik du mėnesius, ir tai tiksliai atitinka fronto slinkties tempą. Šie mėnesiai aiškiai atskleidžia taktinį veikimo pobūdį, kai ne išsikeliamas tikslas, kurio būtų įsipareigojama siekti, bet veikiama atidžiai stebint padėtį. O susiklostančios aplinkybės pasiūlo pačių netikėčiausių galimybių – svečiuotis, vasaroti, plaukti valtimi, skaityti senus *Policijos* numerius arba, aiškiai girdint kanonadas, vėl kiek pasislinkti vakarų kryptimi (1944 liepos 19 – rugpjūčio 7). Timas Ingoldas kalba apie *vertikalų žinojimą (knowing vertically)*²¹, kai iš aukšto apžvelgiama, įvertinama padėtis ir pasirenkami sprendimai. Suvokdami 1944–ųjų vasaros veiksmų reikšmę visam gyvenimui, iš dienoraščių kalbančiojo tikimės kaip tik tokio vertikalaus žinojimo. Tuo tarpu dienoraštyje matome *žinojimą palei (knowing along)*²² kasdien kintančią ir sunkiai tolyn į ateitį numatomą situaciją.

Nei išvykimo iš Vilniaus, kur gyveno ir dirbo, nei išvykimo iš Kauno (tiksliau, Sargėnų), kur buvo laikinai apsistojęs, negalime laikyti lūžio data, nes iš asmens patirties žiūrint, niekas nepasikeičia – neatsiranda naujų tikslų, nepakinata kasdienė gyvenimo taktika. Skaitydami karo laiko dienoraštį, stebime ir stebimės kalbančiojo abejingumu įvykiams. O jis tuo pačiu aspektu, kaip mes jį, stebi kitus – žveją, ramiai žvejojantį Neryje, jau girdintis frontui, ar profesorių Igną Jonyną, kuris lyg niekur nieko darbuojasi sode „kartu su karu nesidominčiomis bitėmis“ (1944 birželio 29–30). Didžiausias abejingumo mokytojas dienoraštį rašančiajam yra gamta. „Žiogai ir pušys frontu nesidomi“, – užsirašo apsistojęs Kulautuvoje. Įrašo kontekstas leidžia suprasti, kad rašantysis norėtų būti šių nesidominčiųjų pusėje (1944 liepos 19–20). „Kaip lengva išsijungti iš supančiojo pasaulio [...] ir įsijungti į amžinai ir viskam abejingai vykstantį gamtos procesą [...]. Lašas nesirūpina savo kritimo geometrija“ (1944 rugpjūčio 16). Bendrai Nykos-Niliūno dienoraštyje karo įvykiai matomi lyg iš gamtos perspektyvos: jos ciniškam išmintingumui bei abejingumui jie atsiskleidžia kaip fiktyvūs – kaip kariško ritualo *pantomima* ar karo veiksmų *orkestras* (plg. 1944 birželio 28).

21 Tim Ingold, *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*, London, New York: Routledge, 2011, p. 154, 160.

22 *Ibid.*

Tai dar labiau išryškina laikymąsi sunkiai įsivaizduojamoje, paties susikuriamoje karo nuošalėje, nepaisant to, kad jau žinojo ir bolševikų, ir nacių veikimo būdus, nors pats tiesiogiai ir nebuvo susidūręs su prievarta.

Noras mokytis iš gamtos *buvimo savyje*, neištraukti į kasdienes sumaištis – dienoraščių kalbančiajam tai visada buvo svarbu. Jo supratimas ir karo metu išlieka tas pats – jis ir toliau nori gyventi tobulai „kaip akmuo dirvoje į nieką nekrepia dėmesio tobulai“. Niekas nepasikeičia. Tačiau tokiu laiku susidaro išskirtinės sąlygos išbandyti savo nuostatą maksimaliai intensyviai, išryškėjant didžiausiam kontrastui tarp išorinės griūties ir vidinės laikysenos.

Ir iš kitų epizodų galime sakyti, kad situacija dienoraščių kalbančiojo nenugali ir kad jis pats taktiškai prisitaiko prie jos ir ja naudojasi, kad ir kaip paradoksaliai tai beskambėtų. Štai kuriam laikui apsistojęs Tauragėje, kur buvo pristatytas prie darbų, dienoraštyje rašo, kad artėjant rudeniiui jį apimęs „beveik neatsispiriamas noras keliauti“ (1944 rugsėjo 4)²³. Pastebėtina, kad šis noras lyg ir atsitiktinai sutampa su artėjančia kanonada, tačiau dienoraštyje rašoma taip, kad negalėtum mąstyti apie kalbančiojo veiksmus determinuojantį karą. Turėdamas daug kartų permąstytą išėjimo patirtį, – galima galvoti, – kalbantysis išbando susidariusią situaciją naujo masto išėjimu. Jis taikosi prie situacijos ir kartu ja naudojasi.

Niekas nesikeičia ir kirtus Lietuvos sieną. Nusipirkęs bilietus į Vieną, pro traukinio langą smalsiai stebi nematytą pasaulį – įspūdį palieka Tilžė ir Pomeranijos lygumos. Abiem su Kazoku Berlynas patinka „iš pirmo žvilgsnio“, dėl to nusprendžia iki Vienos nevažiuoti – čia vėl beveik pabrėžiama, kad veikiama ir pagal savo norus bei jautimus (1944 rugsėjo 16). Praėjus lygiai metams po pasitraukimo iš Lietuvos, dienoraštyje rašoma: „Visas ligšiolinis mano gyvenimas susidėjo iš (tikrų arba išgalvotų) kelionių ir grįžimų, išėjimų ir parėjimų. Visuomet namo arba iš namų“ (1945 rugsėjo 9). Matome, kad kalbantysis nesuvokia esant kokią nors ribą, priešingai, patiria vientisą savo gyvenimo ir veikimo būdą. Jo patirtis vystosi nuosekliai, be lūžių.

Maža to, traukdamasis iš Lietuvos dienoraščių kalbantysis išgyvena visiškai individualiai patiriamą laisvės jausmą. Pakeliui į Tauragę su Kazoku sugulę vidurinę miške pailsėti „paskendę savo mintyse [...] ir vėl vienatvėje, ir vėl tik su savimi pačiais“ jaučiasi esą „laisvi paukščiai“, neturintys nieko prarasti, ko ligšiol

23 Plg.: „Šeimininkas, ponas Mazik ir abu jo sūnūs ragino pasilikti ir kartu laukti karo pabaigos. Bet mus daugiau viliojo kelionė ir avantiūra.“ (1944 liepos 31).

dar neprarado (1944 rugpjūčio 14). „Laisvus paukščius“ rašo kabutėse, veikiau jausdamas tokios patirties paradoksalumą nei žymėdamas perkeltinę reikšmę. Tas pats laisvės jausmas neturint ko prarasti girdimas ir Berlyne bombardavimo metu rašytuose eilėraščiuose. „Aš neturiu nei motinos, nei tėvo, nei tėvynės, nei idėjos / Ir gyvenu legendoje užgesusios liepsnos.“ Taip prasideda „Berlyno improvizacijų“ ciklas. Lėta ir ori teksto ritmika kuria pakilią būseną. Kalbant apie visa ko neturėjimą, kartu kalbama ir apie išlaisvėjimą nuo visko, ko nebeturi. Tai dar aiškiau matyti to paties laiko eilėraštyje „Miestas“: „Tai ko man nedainuot (aš neturiu jau nieko žemėj)“. Nieko neturėjimas Berlyno eilėraščiuose, kaip ir išėjimas iš namų Nemeikščių tekstuose, kalbančiajam atveria balsą, sudaro sąlygas jaustis atskiru ir turinčiu savo kalbą. Beje, pakiliu neturėjimu prasidėjo ir vieno žinomiausių Nykos-Niliūno eilėraščio „Eldorado“ (kuriuo pradeda pirmoji knyga) rankraštinis variantas „Aš neturiu nei aukso, nei sidabro / Ir negaliu, kaip Dievas tau parnešti saulės ir žvaigždžių“²⁴.

Pradėtą interpretaciją patvirtintų ir antrasis „Berlyno improvizacijų“ eilėraštis, kuriame kalbama apie svetimas ir tuščias gatves bei žmones, apie bokštų rankomis plėšomą dangų ir kartu apie tai, kad niekad taip nejuto būties artumo. Gyvenimas kalbančiajam, sakoma, vėl tampa nuostabus. Nuostabus patirtu žinojimo kartumu. Praradimo paradoksas, kaip Berlyno tekstų pagrindas, yra taikliai atskleistas Lauryno Katkaus. Namų ir tėvynės netekimas – tragiškas įvykis, šio tragiškumo neneigdamas paradoksas leidžia jį pranokti, atskleisdamas Nykai-Niliūnui svarbų praradimo ir laimėjimo ryšį²⁵. Netektis pasirodo turinti savo nenuspėtas galimybes. Kai viskas, atrodytų, dūžta, prasiveria kažkas nežinoto. Nyka-Niliūnas savo tekstuose subtiliai pagauna sudėtingų situacijų paradoksų ir laipsnišką skleidimąsi patirties gylio, tikrumo ir laisvės matmenimis.

Trauka ir įtrūkis

Skaitant tekstus iki 1944-ųjų buvo sunku bent ką daugiau suprasti apie tai, į kur kalbančiojo einama, mat visas dėmesys juose sutelktas ties vieta, iš kurios išei-

24 Antano Gasperaičio asmeninis archyvas.

25 Laurynas Katkus, *Tarp Arkadijos ir Inferno: tremtis Johanneso Bobrowskio ir Alfonso Nykos-Niliūno lyrikoje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 132–133.

ma (ir į kurią grįžtama). Viena kita ankstyvuose tekstuose pasitaikanti užuomina patvirtina, kad vieta, į kurią einama, kalbančiajam yra, bet ji netematizuojama. Vietos klausimą tinkamiau kelti tekstams, rašytiems nuo 1944–ųjų.

Pirmiausia reikėtų atkreipti dėmesį į dienoraščiuose atsiskleidžiantį gyvenimo būdą atvykus į Vakarų Europą. Apsistojęs karo metų Berlyne, kalbantysis leidžiasi jo apžiūrėti. Pasirodo, kad jį, kaip Prūsijos sostinę, puikiai pažįsta. Berlingo randa Muziejų salą ir apeina visas jos įžymybes: Schinkelio projektuotą Senąjį muziejų (šis jam patinka labiausiai), Malonumų sodą, Katedrą, Karališkuosius rūmus. Žino ne tik statinius, jų paskirtis, bet ir tai, kas ir kada juose vyko. Sakykime, Karališkasis teatras jam yra ne šiaip teatras, bet Karlo Maria von Weberio ir Gaspare Spontini laikų vieta. Kalbantysis vaikščioja Heinricho Heine's „pirmojo laiško pėdomis“, klajoja Ernsto Theodoro Amadejaus Hoffmanno Berlyne, randa apleistą namą, kuriame prikaustytas prie patalo šis praleido paskutinius metus. Atpažįsta net *U-Bahnais* į mokyklą važiuojančius vaikus, jie lygiai tokie, kokius matydavo vokiškose skaitymų knygose, o taip pat ir pensininkus, „skaitytus Th. Fontanės romanuose“ (1944 rugsėjo 4, lapkričio 16). Toks iš anksto pažįstantis santykis su vieta, į kurią ką tik atvyko, būdingas visam Vokietijos laikotarpiui. Sustodamas Nūrnberge mato jį kaip Albrechto Dürerio miestą, atsikeldamas į Tūbingeną suvokia jį kaip išvaikšiotą Georgo Hegelio, Friedricho Schellingo, Friedricho Hölderlino ir Eduardo Mörike's. Važiuoja į Maulbronną, norėdamas aplankyti Caroline'os von Schlegel-Schelling kapą, į Heidelbergą – kaip į Josepho von Görreso, Achimo von Arnimo, Clemenso Brentano miestą. Jis žino konkrečias vietas: Frankfurte prie Maino aplanko Johanno Wolfgango von Goethe's gimtąjį namą, bet – tai reta – neranda Hölderlino ir Susette's Gontard gyventų vietų (1946 rugsėjo 3). Kaip mokinius, matomus Berlyno *U-Bahne*, taip ir miestus, atskiras jų vietas jis lygina su išpūdžiu, kurį turėjo susidaręs iš knygų, o kartais aprašytą, buvusį, laiką – su dabartine atmosfera. Taip palyginus, Heidelbergas atrodė kitoks – „tarsi nurengtas ir kažkaip suprastintas“ (1946 rugsėjo 1), o Hoffmanno laikų miesto atmosfera, priešingai, priminė 1944–ųjų pabaigą (1944 spalio 16).

Dienoraščių kalbančiojo vaikštinėjimai ir kelionės karo bei pokario laiku daugiausia rėmėsi jo paties iš anksto turėtu žinojimu. Iš paminėtų ir daugybės nepaminėtų epizodų galime sakyti, kad dienoraščių kalbantysis buvo „išvykęs“ į Vakarų Europą kur kas anksčiau, nei į ją atvyko. Tad Europos kultūrą dabar pamatome kaip tai, kur link jo seniai buvo išeita. Ir tą parodo kasdienio veikimo būdas netikėtai atsідurus Senajame žemyne.

Svarbu pastebėti, kad kalbantysis buvo pasirengęs ne tik atpažinti kultūros paveldą, bet ir galėjo užmegzti santykį su gyva Europos kultūra – su žmonėmis, kurie buvo jos priežastis ir pasekmė. Susipažinęs su Esmeralda Dorado lankosi Charlottenburge, *fin de siècle* viloje, pas jos mamą, kurią, dévinčią sunkaus aksomo suknelę, randa sėdinčią prie pianino didžiuliam kambaryje (kone salėje). Jai apibūdinti Nykai-Niliūnui prireikia paminėti George Sand, Constantino Guys, Alfredo de Musset ir jo apdainuotą Mariją Malibran; matome, kad tai, kas jam buvo žinoma iš kultūros tekstų, dabar gyvai atsiduria priešais jį. O ir kitais paprastesniais atvejais kalbos mokėjimas ir kultūros išmanymas tiesiog leidžia pradėti pokalbius. Su berlyniete našle valgykloje kalbasi apie Hugo von Hofmannsthalį, Claude'ą Debussy, Gustavą Mahlerį, o vėliau skaito paskutinius jos sūnaus ir vyro laiškus (1944 lapkričio 15). Traukinyje su bendrakeleive išsikalba apie Annette von Droste-Hülshoff, ir ji padeklamuoja keletą mėgstamiausių šios poetės posmų (1946 balandžio 29). Su pensiono šeimininku eina pasikalbėti apie gotiškas katedras, kurias šis išmano kaip architektūros profesorius; girdi, kaip šeimininkė kasdien skambina pianinu ir lengvai atpažįsta jos grojamą Schumanno *Kreisleriana* ir *Phantasiestücke* (1947 vasario 25). Tampa geriausiu vengrų draugu, prabilęs apie Bėlą Bartóką ir Zoltaną Kodály (1949 rugsėjo 6). Šis vokiškas kontekstas leidžia suprasti, kodėl Nyka-Niliūnas, nors ir mėgęs Kauną, negalėjo jo laikyti kultūros miestu. Lietuvių-prancūzų draugijos susirinkimuose Kauno ponios kalbėjo prancūziškai (tiesa, labai garsiai ir su kaunietišku akcentu, priduriama dienoraštyje), bet traukinyje ar valgykloje negalėjai natūraliai apsikeisti mėgstamais posmais su atsitiktinai šalia prisėdusia ponija. O prancūzų meno paroda Čiurlionio galerijoje, kurios kai kurie kūriniai Nykai-Niliūnui įstrigo visam gyvenimui, „elito“ sluoksniuose, anot jo, nepadarė didesnio įspūdžio negu Vienos Rapid gastrolės²⁶. Tai dar kartą parodo, kad bent iš dalies dienoraščių kalbantysis iš Nemeikščių ėjo tiesiai į Vakarų Europą, iš esmės be tarpinių stotelių.

1944 m. traukiantis iš Lietuvos rašyti eilėraščiai atskleidžia ankstesnėje poezijoje iš esmės neminimas išėjimo priežastis ar aplinkybes. Šį klausimą galima kelti „Praradimo simfonijai“ – programiniam eilėraščiui, davusiam pavadinimą pirmajai Nykos-Niliūno knygai. Tai išplėtotas, daugiasluoksnis ir daugiabalsis,

26 Alfonsas Nyka-Niliūnas, „Nevermore“, *Temos ir variacijos. Literatūra / Kritika / Polemika*, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 110.

dinamiškas tekstas, rašytas 1944 m. rudenį, keliaujant iš Kauno į Tauragę. Sustotina ties vienu iš daugybės šio teksto veikiančiųjų – vaikais, kurie išeina iš namų su *knygomis*. Jos vadinamos *žibintais*, ir jas, kaip šviesą, turintys vaikai *herojiškai kovoja su tamsa*. Kalbantysis iš dalies priklauso šiems vaikams, nors ir laikosi atskirai. Jo taip pat išeita su *knygomis*, tačiau vaikams, kitaip nei jam, nepasisekė, ir jie apakę turėjo grįžti namo. Toks vaikų su *knygomis* vaizdinys gerokai sukonkretina išėjimo situaciją. Leidžia suprasti, kaip esmingai joje dalyvauja knyga. Galima sakyti, kad ji yra išėjimo iš namų priežastis. Beje, kai „Praradimo simfonijoje“ praritama apie išdavystę, mums žinomas istorinis kontekstas savaime siūlo savo asociacines versijas, susijusias su savo krašto palikimu²⁷. Bet jei atidžiai žiūrėsime teksto, matysime, kad šiame emigracijos pradžios eilėraštyje kalbama apie išdavystę kitų vaikų, kurie su *knygomis* bandė „iš tamsos į šviesą prasimušti“. Kalbantysis juos išduoda išeidamas, tačiau jis juos išduotų ir grįždamas namo. Norėdami prasimušti į šviesą, šie vaikai buvo palikę namus, tad grįždamas namo, su namais sutapdamas, kalbantysis lyg ir paneigtų buvusias vaikų pastangas. Visa tai dar kartą patvirtina, koks reikšmingas kalbančiajam yra vaiko santykis su knyga.

Knygos buvo pagrindinis būdas, kuriuo patį Nyką–Niliūną pasiekė kultūros pasaulis. Jos jam buvo kažkas nepaprastai artimo. 1945 m. „Praradimo simfonijos“ rankraštyje²⁸ matome, kaip ieškodamas palyginimo artimam santykiui atskleisti pirmiausia pasitelkia *seną knygą* – artimas kaip sena knyga. Vėliau šį įvaizdį taiso ir lygina su motina. Gali būti, kad taiso nepasitikėdamas, kad kiti suvoks, kaip labai knyga gali būti artima. Važiuodamas iš Lietuvos dienoraščių kalbantysis susigraudina traukiniui sustojus Tilžėje, staiga supratęs, kad tai miestas, kurio vardas buvo atspaustas beveik visose jo vaikystės knygose.

Per viso gyvenimo dienoraščius nusidriekia su *knygomis* susiję vaikystės prisiminimai. Vienas iš jų – karabelninko būdelė, kur tarp kitų dalykų buvo

27 Pirmojo Nykos–Niliūno rinkinio *Praradimo simfonijos*, išleisto 1946 m. vasarą Tübingene, santykis su istoriniu laiku yra ganėtina intriguojantis. Dėl jame plačiai plėtojamų išėjimo, palikimo, praradimo motyvų šis rinkinys savaime susisieja su istorinėmis aplinkybėmis bei politine situacija. Tačiau tai paviršutiniška ar net klaidinga sąsaja. Didesnė dalis tekstų parašyti Lietuvoje, tad išėjimo tema juose nėra tiesiogiai susijusi su savo krašto palikimu, ji yra kur kas labiau asmeninė, egzistencinė nei istorinė.

28 Alfonsas Nyka–Niliūnas, *Praradimo simfonijos. 1946 metų kūrybinio rankraščio fotografinė kopija*, sud. Virginija Babonaitė–Paplauskienė, Kaunas: Maironio lietuvių literatūros muziejus, 2018, p. 144.

parduodamos ir knygos – „stoviu [...] negalėdamas atitraukti akių nuo paslaptin-
gai viliojančių pavadinimų“²⁹. Ne mažiau reikšmingi jam buvo ir seni laikraščių
rinkiniai, kuriuose rasdavo daugybę kartų skaitytus eilėraščius. Šios, sakytume,
palaikės kultūros formos atmintyje išliko visą gyvenimą, nes jos formavo litera-
tūros pasaulio nuojautą.

Nykos–Niliūno, poeto, esmingai modernizavusio lietuvių poeziją XX a. vi-
duryje, eilėraštyje sakoma, kad knyga padeda *prasimušti iš tamsos į šviesą*. Šis
fragmentas, išimtas iš daugiabalsio simfonijos skambesio, atrodo keistas – lyg
didaktiškas, lyg ideologiškas ir tikrai nemodernus. Jame itin ryškus tamsos ir
šviesos kontrastas, kuris kartu žymi skirtumą tarp esamos ir geidžiamos padė-
ties. Knyga šioje priešpriešoje veikia kaip perėjimo galimybė. Visa tai verčia
pergalvoti dar vieną dalyką. Įprasta kalbėti apie išskirtinę šio poeto erudiciją,
ypatingai platų skaitomos literatūros lauką, Europos dailės ir muzikos pažinimą.
Tačiau retai keliamas klausimas, kaip toks išsilavinimas ir išmanymas galėjo būti
pasiektas. Nykos–Niliūno ankstyvoji biografija gana ilgą laiką buvo literatūros
tyrinėtojų nepastebima balta dėmė, vienintelis bent ką žinojęs, atrodo, buvo
uteniškis literatas ir kraštotyrininkas Antanas Gasperaitis³⁰. Kad ir kokios di-
delės apimties yra Nykos–Niliūno dienoraščiai, jie labai menkai leidžia suprasti
ankstyvąjį jo gyvenimo laiką; gal iš dalies ir sąmoningai jis nepasakotas. Ir tik
paskutiniu metu pradėti rinkti dokumentai ir artimųjų liudijimai sudaro gali-
mybę pažvelgti naujai.

Stodamas į universitetą Nyka–Niliūnas pateikė *Curriculum vitae*, kuriame
pasakodamas apie savo išsimokslinimą pavadino save „prancūziškai skaitančiu
piemeniu“³¹. Toks būsimos *Georgikų* vertėjo savęs apibūdinimas skamba poetiš-
kai, tačiau kaip tik tokia buvo jo realybė. Nyka–Niliūnas buvo baigęs tik pra-
dines klases, tiek, kiek anuomet buvo privaloma. Šeima gyveno iš 5 ha, pavel-
dėtų valakiniame Nemeikščių kaime. Keliantis į vienkiemį (per žemės reformą)
5 ha pagal naudingumą buvo prilyginti beveik 11-ai, savų grūdų užtekdavo iki
Kalėdų. Be to, persikeldama šeima dar paėmė paskolą iš Žemės banko, turėjo

29 Alfonsas Nyka–Niliūnas, *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*, Vilnius: Baltos lankos, 2003, p. 46.

30 Antanas Gasperaitis, „Yra pasaulis nuostabus, kurio neranda niekas“ (Alfonsas Nyka–Niliūnas – Alfonsas Čipkus)“, *Tave papuošt žadėjom. Rašytojų, švietėjų siluetai*, Utena: „Utenos spauda“, 1998, p. 196–224.

31 Vytauto Didžiojo universiteto studento Alfonso Čipkaus [1938–1939 m.] Gyvenimo aprašymas, LCVA, f. 631, ap. 7, b. 15239.

didelį rūpestį, nes įkeitė žemę. Dėl visų šių priežasčių Alpas, kaip jį namuose vadindavo, negalėjo lankyti mokyklos, tačiau nė vienas iš šių faktų anaip tol nepaiškina, kaip jis vis dėlto tapo „prancūziškai skaitančiu“. Nepaiškina to ir tai, kad bendrai šeima buvo šviesi, kaip sakė Nykos-Niliūno jaunesnis brolis Stasys Čipkus, „[m]ūsų tėtė toks žmogus, parduodavo ir gyvulius, kai už mokslą reikėjo mokėt“³². Du vyriausieji sūnūs buvo baigę gimnaziją, per juos, beje, namus pasiekdavo šiek tiek knygų ir kassavaitinė perskaitytų laikraščių siunta. Nykos-Niliūno turėtos itin menkos lavinimosi galimybės išryškina jo patirtą didelį norą ir stiprią trauką kitokiam Europos kultūros pasauliui.

Vakarų Europos savikritikos laikais retai kalbama apie skirtinguose susidūrimuose su šia kultūra išgyvenamą jos trauką. Antropologas Michaelas Jacksonas, ilgai gyvenęs Australijoje ir susigyvenęs su vietiniais žmonėmis, būdamas imperialistinės, kolonialistinės Europos politikos kritikas, viename iš savo tekstų įspūdingai aprašo, kaip vietinius žmones traukia Europos kultūra ir jos pasiekimai, kaip jie ieško būdų užmegzti santykius, kaip neabejoja vakariečius turint neišduodamus pasakojimus, kurie leidžia jiems pasiekti tai, ką jie gali ir turi³³. Nors kontekstu ir labai tolimas, šis Jacksono pasakojimas suaktyvina suvokimą, kokia stipri gali būti kitos kultūros trauka. Prancūzų ar vokiečių literatūrinė kultūra, be abejo, buvo kita, kitokia, svetima Nemeikščių kaimo vaikui, kuri jį taip traukė, kad ilgai tapo jo dalimi – savu kitu.

Savo skirtumą nuo namų Nyka-Niliūnas formuoja ir brandina per literatūros patirtį ir Vakarų kultūros pažinimą. Jis anksti savarankiškai pradeda mokytis prancūzų ir vokiečių kalbų. Iš dokumento, leidžiančio laikyti gimnazijos egzaminus savarankiškai jiems pasiruošus, matome, kad Alfonso Čipkaus pasirinkta programa „su sustiprintom svetimom kalbom“. Tiesiai iš Utenos pradinės, galima sakyti, atėjęs į universitetą, po pirmųjų studijų mėnesių galutinai apsisprendė studijuoti prancūzų kalbą ir literatūrą bei papildomai lankyti italų literatūros paskaitas. Beje, priimtas mokytis, iš laikraščių ir knygų jis jau iš anksto žinojo vardus tų, kuriuos kaip dėstytojus čia sutiko gyvai (plg. 1938 rugsėjis–lapkritis).

Tokia Nykos-Niliūno padėtis susideda iš skirčių. Yra svarbu suvokti jos nevienalytiškumą. Tačiau jo paties laikysena aiškiai rodo, kad skirtys nėra supaprastintinos į priešybes. Nyka-Niliūnas jaučiasi pakankamai laisvas ir galintis

32 „Nubudo upėje akmuo. Su Stasiu Čipkumi, poeto Alfonso Nykos-Niliūno broliu, kalbasi Giedrė Šmitienė“, *Šiaurės Atėnai*, 2019 07 12, p. 4.

33 Michael Jackson, *op. cit.*, p. 88–98.

jas apimti. Nei namuose, nei Kaune, nei Vilniuje jis nesijaučia svetimas. Lygiai taip įsitraukdamas į prancūzų kalbą anaip tol nesvetimėja savajai. Kultūriniai dariniai, antropologiškai pagrindžia Jacksonas, neegzistuoja uždarai, bet koks subjektyvumas yra intersubjektyvus, tad ir Nykos–Niliūno tekstuose pasirodantis noras išeiti iš namų, kaip ir didžiulė kitos kultūros trauka, yra teisėtas, normalus ar net neišvengiamas.

Nepaisant išgyventos galingos traukos, rasto kelio į literatūrą ir Vakarų kultūrą, atėjimo į ją nederėtų suprasti vien kaip užbaigto lengvo, savaime viską išsprendusio veiksmo, nes tai nuolat iš naujo situatyviai sprendžiamas klausimas. Į vadinamuosius kultūrų kontaktus ar pasaulėžiūrų susidūrimus dažniausiai žiūrima juos nuasmeninant ir taip supaprastinant. Jei žiūrėsime konkrečios žmogaus patirties, anot Jacksono, atliksime fenomenologinę bendrybės dekonstrukciją bandydami suprasti, kaip ji konkrečiu atveju buvo patirta, – pamatysime, kad skirtingos kultūros kontaktuoja kaip įtrūkis jas patiriančiojo sąmonėje, jo gyvenimo būde, jo sprendimuose³⁴. Yra išoriškų dalykų, kuriuos galima lengvai perimti, skolintis ar net išgyventi empatiškai, kaip Nyka–Niliūnas išgyveno Charles'io Baudelaire'o vasarą. Tačiau lieka nesuderinami elementai, reikalaujantys nesibaigiančių derybų, kartais vedantys į užmaršį arba dvigubą tapatybę.

Skirtumas tarp Nemeikščiuose gyvento pasaulio ir knygų pasaulio buvo iš tiesų didelis. Nykos–Niliūno skaityta Vakarų Europos literatūra ir pačia savo žaidybiška, kaip sakytų Eugenius Finkas, prigimtimi, ir turiniu rėmėsi į Europos sukurtą gyvenimo gerovę. Ši literatūra nekėlė būtinųjų reikmių ir tiesiog išgyvenimo klausimų. Ji veikiau leido šią patirtį pamiršti ir iš jos „prasimušti į šviesą“. Rita Tūtlytė, perskaičiusi Nykos–Niliūno mėgtą, ne kartą skaitytą Adalberto Stifterio romaną *Po vasaros (Nachsommer)*, atpažino jame poeto geidžiamą ramų ir gražų, audrų aplenkiamą namų pasaulį, jų daiktus ir tvarką, tarpusavio santykius ir vaidmenis, skaitomas ir aptariamas knygas – senosios Vakarų Europos sukurtą gyvenimą³⁵. Tai lėtas, ramiai palaimingas mėgavimasis laiku, kai pakan-ka gyventi savimi – savistaba, saviugda, savo paties atmintimi. Tokio gyvenimo atspindžius Tūtlytė mato Nykos–Niliūno kūryboje – jo kuriamose palaimingose namų akimirkose, mažose odėse namų daiktams, motinos motyvuose.

34 Michael Jackson, *op. cit.*, p. 108.

35 Rita Tūtlytė. „Ramosios būties provaizdžiai Alfonso Nykos–Niliūno kūryboje: vieno vokiečių romano pėdsakais“, pranešimas mokslinėje konferencijoje „Alfonsas Nyka–Niliūnas ir Bronius Krivickas: likiminiai kartos pasirinkimai“, LLTI, VDU, VU, 2019 birželio 13–14 d.

Tačiau savo pasaulio perkūrimas pagal Senosios Europos gyvenimą – Nyka-Niliūnas savo tekstuose iš dalies tikrai tą daro – pridengia, bet nesprendžia jo turimos kitokios, sunkaus ir skurdaus gyvenimo, patirties. Jos nežymus punktyras sieja skirtingus jo poetinius tekstus³⁶. Kad ir Stifterio aprašytas gyvenimas laisvai mėgaujantis knygomis. Čia susiduriama su savaisiais namais, kur buvo skaitoma balsu, bet motina, vos baigus, skubiai pakildavo ir išeidavo, nes buvo išmokyta veikti tai, kas būtina. Tarpkultūrinis įtūris ypač išryškėja tada, kai galvojama apie mylėtą seserį, ypač mylėtą motiną (mokėjusią skaityti tik savo maldaknygę) ir kitus artimuosius, kurie liko savi, bet vienoje sąmonės įtūrio pusėje.

Trečiame ciklo „Berlyno improvizacijos“ eilėraštyje kalbama apie motiną, jos gyvenimą tada, kai kalbantysis dar nebuvo išėjęs iš namų, – kai gelsvam komodos stalčiuje dar tik ieškojo to, kas jam „padėtų į pasaulį iškeliaut“. Jis mato motiną, kurios užiančio vandens spalvos akis gyvenimas pavertė drumzlinomis ir slepiančiomis savyje nykų dangų. Ir tai jį priverčia suprasti, „kaip baisiai ir beviltiškai / Gamta apleidžia žmogų, gimusį ant aslos purvinos“. Apie gyvenimo skurdumą šioje improvizacijoje prasitariama nuo pat pirmosios strofos, purvina asla tik užbaigiama vargo linija. Tačiau būtina pastebėti ir tai, kad paskutinėje, penktojoje, improvizacijoje kalbantysis supranta, kad jį apims nenugalimas noras grįžti ir „paliesti kojom purviną palaikę aslą“. Ir grįždamas jis pasijus išsilaisvinęs: „Vėl pasinerti į bežodžio išsilaisvinimo drėgmę / Ir kūnu atsiremt daiktų, ir augti, ir maitintis nubausta šviesa“, t. y. pasijus taip, kaip jautėsi išeidamas. Laisvė patiriama ir išeinant, ir grįžtant. Nors dvi kultūras sąmonėje skiria įtūris, nuo nė vienos iš jų kalbantysis neatsitraukia. Jas išlaiko ir jungia, nes abi jam lygiai būtinos.

Gali būti, kad tą patį sąmonės įtūrį matome ir tada, kai Nyka-Niliūnas negrįžta į Lietuvą griuvus politinėms užkardoms. Išėjimas jam turėjo individualesnės priežastis nei vien istorines, tad ir grįžimui istorinių galimybių nepakako. Įtūris sprendžiamas paskutiniąja valia pasirenkant grįžti į senąsias Utenos kapienes. Ši valia matytina kaip gestas ir kaip paskutinė taktikos galimybė.

36 Arūnas Sverdiolas yra atkreipęs dėmesį į dienoraščiuose minimą vaikystėje patirtą skurdą. Arūnas Sverdiolas, *op. cit.*, p. 67.

Išvados: taktikos kritika, arba Du trumpieji sakiniai

Taktika – tai *klajojanti* linija. Taip ją įvardindamas de Certeau norėjo išryškinti nepertraukiamai besivystantį taktikos būdą, nuolatinį jos kilimą ir nebaigtinumą³⁷. Dėl linijos vaizdinio numatomos plokštuminės projekcijos šios apibrėžties neplėtojo, tačiau ją išlaikė. Taktika yra panirusi veiksmuose ir kartu juos nepas-
tebimai inicijuojanti, vedanti – jais kaip linija besibrėžianti.

Taktikos stebėjimo prieiga Nykos-Niliūno tekstams pasirinkta dėl jos nežymaus ir tuo pačiu asmeninio (ar vienatinio)³⁸ pobūdžio. Taktinis veikimas, būdamas silpnai tematizuotas, tariamai savaimis ir nereikšminis, yra kur kas mažiau veikiamas įvairių perkuriančių manipuliacijų ir lengviau leidžia suvokti asmenines motyvacijas. Į tokią prieigą vedė noras rasti asmenybinį pagrindą, *dantiraščių užkoduotą*, kaip rašė poetas, autobiografiją.

Taktikos stebėjimas Nykos-Niliūno atveju leidžia pamatyti jo tekstuose išėjimus ir grįžimus ne kaip kasdienius rutininius įvykius, bet kaip kartojamus veiksmus, kuriais suvokiamos situacijos, kuriais prie jų derinamasi ar deramasi su jomis. Jie kyla iš intencijų ir turi numanomus siekius. Jiems būdinga žaidybinė ir perinterpretuojanti galia, o kartu ir tam tikras racionalumas, praktinių veiksmų logika, kaip ją vadina de Certeau³⁹. Nykos-Niliūno tekstų išėjimai kyla iš noro iki galo nesutapti su vieta, kurioje esi, ir kartu iš savaimio atvirumo kitai, platesnei erdvei, ar tai būtų supantys laukai, skaitoma literatūra, ar Vakarų Europos kultūra. Išėjimai straipsnyje matomi kaip sprendimai, ir kaip tik tuo kasdienės taktikos tyrimas skiriasi nuo kasdienius veiksmus registruojančio tyrimo.

Svarbu pastebėti, kad Nykos-Niliūno tekstuose noras palikti savą vietą ir eiti į kitą nėra matomas kaip priešybių susidūrimas, bet veikiau kaip gyvenimo sąranga, kuri reikalauja nuolat palaikomos pusiausvyros tarp priklausymo ir skirties. Taktinis veikimas yra svarbus kaip ieškantis sprendimų nesupriešinant. Santykis yra efemeriška terpė, kuri nuolat kuriama, palaikoma ir perkuriama

37 Michel de Certeau, *op. cit.*, p. xviii, 34.

38 De Certeau kasdienės praktikos tyrimus pabrėžtinai formuoja kaip „vienatinumo mokslą“, taip pabrėždamas neredukuojamą kasdinių veiksmų priklausymą vienai situacijai, tam tikroms aplinkybėms, visada konkrečiam jų atlikėjui, o kartu ir pasiūlydamas kitą asmeniškumo suvokimą. Žr.: Michel de Certeau, *op. cit.*, p. ix; Michel de Certeau, Luce Giard, Pierre Mayol, *The Practice of Everyday Life, Volume 2: Living & Cooking*. Translated by Timothy J. Tomasik. Minneapolis, London: University of Minnesota Press, 1998, p. 251–256.

39 Michel de Certeau, *op. cit.*, p. xv-xvi.

smulkiais judesiais. Išėjimas reikalingas tam, kad išeinantysis užmegztų santykį su kitais, o kartu ir tam, kad perkurtų santykį su namais. Kurdamas nenutrūkstantį išėjimų ir grįžimų ritmą, jis sudaro sau nuolatines santykių išlaikymo galimybes. Taigi straipsnyje tiriamuose Nykos-Niliūno ankstyvuosiuose tekstuose tarp priklausymo saviesiems ir skyrimosi nuo jų atsiskleidžia nesibaigiančių derybų, nenutrūkstančios kūrybiškos taktikos erdvė. Taktiniu veikimu sprendžiamos ir persprendžiamos susidariusios situacijos ir kylantys klausimai.

Nepaisant taktikai bendrai būdingo mikroprocesualumo ir nesibaigiančios dinamikos, Nykos-Niliūno skaitymai atidengia tam tikrą taktikos tolydumą, jos linkmę (matome, kaip siejasi 1939-ųjų poezijos ir 1944-ųjų dienoraščių išėjimai). Taktikos išmokstama. Neprarasdama praktinės logikos ir interpretavimo galios, ji ilgainiui įgyja ir įpročio ypatumų. Kaip tik šioje vietoje tinkama grįžti prie šio straipsnio ištakų – dviejų Nykos-Niliūno poezijos sakinių, kurie hermetiškos poezijos visumoje išskirti kaip egzistenciškai atviri, kaip potencialiai leidžiantys „patekti“ į tekstus per konkretų kalbantį asmenį.

Pirmasis sakiny s „Aš palikau tave.“ iš „Ištikimybės elegijos“, kurioje kalbama apie išdavystę to, kas liko šiaurėje, ir kartu apie principinę ištikimybės neįmanomybę⁴⁰. Kalbantysis mato save kaip pingviną, kuris saugo „savo menką pratęsimo lobį“ ir stato abejingumo sieną, norėdamas pasislėpti nuo to, ką paliko. Antrasis sakiny s – „Aš norėčiau, kad mudu gyventumėm šiaurėje.“ yra iš šia eilute (per)pavadinto eilėraščio⁴¹. Kalbantis „aš“ nori dėl savęs ir dėl kito, susivienydamas su juo į retai Nykos-Niliūno poezijoje pasirodančią dviskaitą – mudu. Nori gyventi šiaurėje, kur *vėjai drėgni ir pikti, žiedai šurkštūs* ir kur viskas, keliskart priduriama skliaustuose, *daug tyriau*. Nepaisant atšiaurumo, santykis su šiaurės aplinka yra be jokių užkardų: plaukai čia persipina su karklais, į juos krenta skietmedžio žiedai, juos liečia lietus, akys visada turi kur žiūrėti – *niekad nėra vienos*. Lašai nuo skietmedžio žievės yra pakankami būti dovana. Išskirtas sakiny s, o ir visas eilėrašty s – tai prasiveržianti mintis, kad yra vieta, kur būtų gerai, kur nesijaustum esąs niekur.

Būdami skirtingi, gal net priešingi, abu sakiniai yra nukreipti ta pačia – šiaurės – kryptimi. Jie atliepia dienoraščio įrašą iš tų pačių, kaip ir abu šie eilėraščiai, metų: „Dabar aš esu niekur, bet norėčiau / Gyventi šiaurėje...“ (1952 sausio 7).

40 Visuminei šio eilėraščio interpretacijai esu skyrusi atskirą tekstą. Giedrė Šmitienė, „Aš palikau tave“, *Kultūros barai*, Nr. 7-8, 2019, p. 61-64.

41 Rinkinyje *Balandžio vigilija* (1957) šis eilėrašty s vadinasi „Pavasario giesmė“.

Lakus ir laisvas, į nieką neatsižvelgiantis, su niekuo nesiderinantis noras viename ir skaudus apribojantis priekaištas sau, atodanga baimės, užsislėpusios po tariamu abejingumu, kitame. Abu sakinius matyčiau kaip skrodžiančias kritines refleksijas, kaip savivokos pjūvius. Tai dvi skirtingos atvirybės. Toks atvirumas pirmiausia yra nukreiptas prieš save patį, nes pasakyti „aš norėčiau“ ar „aš palikau“ nėra tas pats, kas norėti ar palikti. Sakymas žymi savęs pamatymo, sulai-kyimo galimybę arba net ir verčia tai daryti.

Tokios suvokimo akimirkos, prasitarimas apie jas viršija taktikas, nes tiesiogiai nepriklauso situacijoms, nesitaiko prie jų, nebando jų perprasti. Lygiai taip tokie suvokimai nepriklauso projektams, jų nebrėžia ir nekuria. Tai skrodžiantys blyksniai. Prasitarimai ir pripažinimai pačiam sau (viskas, apie ką čia kalbama, vyksta sau ir su savimi). Akimirkos, kai susidvejinama ir atsistojama priešais save. Nepaisant to, kad viskas (noras išeiti, troškimas kito pasaulio, būtinybė grįžti, sprendimas būti *tarpa* etc.) yra plėtojama nuosekliais judesiais pagal situacijas, viskas pasiteisina ir įsiteisina, vis tiek lieka dalykai, kurie klostosi atskirai nuo visumos. Iš vėlesnių Nykos-Niliūno tekstų matome, kaip jo vengta Amerikos, visais būdais saugota atmintis, kaip grįžus į Lietuvą priešintis vadinimui išeiviu, kantriai kartojant „niekur nebuvau išėjęs“. Šiame kontekste sakiniai „aš palikau“ ir „aš norėčiau“ kritikuoja tai, kas kasdiene praktika uoliai statyta. Šių sakinių akimirkos nėra absoliučios, nėra koherentiškos, jos nesiūlo sprendimo, bet turi savo tikrumo dalį jas išgyvenančio asmens patirtyje.

Frankas Ankersmitas aprašo keturis užmiršimo būdus, t. y. keturias galimybes nutraukti sąmoningą ryšį su tuo, kas buvo⁴². Visi užmiršimo būdai savaime prisideda prie praeities transformavimo, perdėliojant taškus taip, kad būtų ramiau. Sakiniai-prasitarimai yra atvirkštinis sąmonės veiksmas – lyg atminties blyksnis. Jie akivaizdžiai nepatogūs, tačiau saugantys nuo rimtų trūkumų (mentalinio aklumo ar kurtumo), kurie, anot Ankersmito, įgyjami prarandant sudėtingos praeities segmentus.

Tokie sakiniai-suvokimai ar sakiniai-prasitarimai Nykos-Niliūno tekstų skaitymui yra metodologiškai svarbūs dėl jo randamos galimybės juos ištarti. Jie sietini su poetui būdingu refleksijos aštrumu, minties atvirumu ir fenomenologinės, kaip pats yra sakęs, patirties siekiu. Šios asmeninės ypatybės kaip ir iš jų

42 Frank Ankersmit, *Sublime Historical Experience*, Stanford, California: Stanford University Press, 2005, p. 321–323.

kylantys suvokimai-prasitarimai veikia ir poetiniuose, ir dienoraščio tekstuose kaip skirtingus žanrus vienijantis asmenybinis pagrindas.

Tad jei taktika leido suprasti bendriausią asmens plotmę, išlaikydama jį nežymiuoju būdu, kritinės refleksijos jį atidengė akimoju. Tačiau kaip tik taktinio veikimo tyrimas, vesdamas aplinkkeliu prie įsivardintos pirminės šio darbo intencijos „patekti“ į hermetišką Nykos-Niliūno kūrybą per ją vienijantį asmenį, sudarė galimybę pagrįsti egzistencinę atvirųjų sakinių reikšmę, leisdamas matyti juos išplėtoto *išėjimo* lauke ir net suprasti juos kaip *išėjimo* pasekmes.

Gauta 2019 07 25

Priimta 2019 10 04

Life's Tactics and Its Critical Approaches: Reading Nyka-Niliūnas's Texts

Summary

Alfonso Nyka-Niliūnas's poetry is hermetic and enriched with cultural images. At the same time, the poet is phenomenologically attentive to experience, and this focus influences his poetics. Nyka-Niliūnas acknowledged that his poetry is a particularly accurate autobiography. Thus, the intent of the article is to "step" into the hermetic world of Nyka-Niliūnas's poetry by finding the individual base in his works.

I employ two methodological approaches by distinguishing existentially open sentences-confessions and observing life's tactics. The tactics of everyday life, examined in detail by Michel de Certeau, is insignificant and immersed in everyday situations, but with its logic of acting. Using the approach of tactics, on the one hand, a person is only mildly thematized, and on the other, he/she is less exposed to manipulations. This is why for the individual-centered research I have chosen the concept of tactics.

In the case of Nyka-Niliūnas, the investigation of tactics leads to the motives of leaving home and allows understanding them not as routine, but as repetitive *actions that help to understand situations*. The departures arise from a desire to not fully identify with the place where he is and, at the same time, from an openness to another space—be it the surrounding

fields, literature, or the Western European culture. The space of endless negotiations and continuous creative tactics opens up between belonging to and differing from one's own kind.

Keywords: life's tactics, departure, home, allure of Western Europe, Alfonsas Nyka-Niliūnas.
